

Lausunto

26.11.2024

Asia: VN/32318/2023

Kansallinen mineraalistrategia

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Lausunto 25.11.2024 Kansallisesta mineraalistrategiasta

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry kiittää mahdollisuudesta lausua kansallisen mineraalistrategian luonnoksesta. Mission mukaan “mineraalivarantojemme kestävä hyödyntäminen tukee Suomen taloutta ja alueellisesti tasapainoista kehitystä sekä tarjoaa ratkaisuja eurooppalaisiin ja globaaleihin haasteisiin ja mineraalialan ja kiertotalouden osaamisella edistämme vastuullista mineraalitaloutta ja rakennamme uutta kansainvälistä liiketoimintaa”. Lähtökohta on selkeästi taloudellinen, eivätkä “kestävyys” ja “vastuullisuus” nykytiedon valossa ole riittävä tae luonnon monimuotoisuuden huomioimiselle ja ympäristön pilaamisen estämiselle.

Visio Suomesta vastuullisen ja kestävä kaivostoiminnan edelläkävijänä ja kehittäjänä on silti kannatettava. Tällä hetkellä Suomen kaivosteollisuus ei täytä kestävä ja vastuullisen toiminnan vaatimuksia. Kaivostoiminnan kehittäminen vastuulliseksi ja kestäväksi voisi lisätä sosiaalista hyväksyntää. Kaivosten päästöt kuormittavat toiminta-aikanaan lähiluontoa, vesistöjä ja lopulta Itämeren. Päästöt eivät lopu kaivostoiminnan loppuessa, vaan jatkuvat satoja tai jopa tuhansia vuosia. Suomessa kaivokset ovat lyhytikäisiä, ja niiden sulkemisen jälkeen ympäristövahinkojen torjunta voi jäädä yhteiskunnan vastuulle. Sosiaalista hyväksyntää voisi lisätä kaivosten vähäinen vaikutus paikallisluonnolle. Lapissa kaivoksia suunnitellaan suojelualueille. Kaivosalueen rakentaminen muuttaa suojellun, koskemattoman luontokohteen lopullisesti huolimatta siitä, onko kaivos avolouhos tai tunnelikaivos. Kaivosjätekasojen maisemointi ja rakennusten purku ei palauta luontoa tilaan, jossa se oli ennen kaivoksen perustamista.

Vision mukaan mineraaliklusteri kasvattaa arvonlisää resurssitehokkaasti turvaten strategisesti tärkeiden mineraalien saatavuuden. Suomen tulee siis ohjata kaivosteollisuutta ympäristökuormituksen vähentämiseen tuotteiden ja palveluiden tuotannossa ja kulutuksessa raaka-aineista loppukulutuksen kautta kierrätykseen ja hävittämiseen asti. Tämä on visiossa

linkitetty strategisesti tärkeisiin mineraaleihin. Edelläkävijyys ohjaa tulevaisuuden teknologioihin, kuten natriumakkuihin ja biopohjaisiin akkuteknologioihin. Vanhentuneisiin ja vanhentuviin teknologioihin malmit voidaan hankkia kierrättämällä.

Strategialla pyritään vähentämään luonnonvarojen ylikulutusta ja edistämään kiertotaloutta esimerkiksi kierrättämällä mineraalijätettä ja hyödyntämällä sivuvirtoja rakennusmateriaalina. Sivukivien malmit on hyödynnettävä kaivannaisjätteiden määrän ja haitallisuuden vähentämiseksi, vaikka se ei olisi taloudellisesti kannattavaa. Mineraaliveroa voisi käyttää kannusteena ja verottaa alemmalla prosentilla sivuvirtoja. Muuten kaivosvero ei ole tarpeen muuttaa periaatteiltaan. Sen sijaan sitä tulee korottaa vastaamaan muiden maiden veroprosentteja (5-8 %). Tällä hetkellä kaivosmineraaliverosta ei ole hyötyä yhteiskunnalle, kun otetaan huomioon valtion tuki kaivosyhtiöille esim. sähköverotuen muodossa. Olemme samaa mieltä Finnwatchin näkemyksestä koskien kaivosmineraaliveron korvamerkitsemistä: Ehdotus kaivosmineraaliverolla kerättävien varojen rahastoinnista ja sijoittamisesta kuulostaa sekin erikoiselta. Suomessa verotuloja ei ole ollut tapana korvamerkitä yksittäiseen käyttötarkoitukseen ilman hyvin painavaa syytä, eikä näin ole syytä toimia myöskään kaivosveron kohdalla. Korvamerkitseminen on hallinnollisesti raskasta ja voi johtaa epätarkoituksenmukaisiin tilanteisiin, joissa verotulojen ohjautuminen eri käyttökohteisiin ei tapahdu tarveperusteisesti.

Strategiassa kannustetaan siirtymään fossiilivapaaseen energiantuotantoon ja energiatehokkaihin toimintamalleihin, esimerkiksi metallien jalostuksessa. Uusiutuvien energialähteiden ja vähäpäästöisen teknologian käyttöönotto mineraaliklusterissa nähdään keskeisenä. Nämä ovat hyviä ja kannatettavia tavoitteita, mutta on muistettava, että yhtä ympäristötavoitetta edistettäessä ei saa aiheuttaa haittaa muille ympäristötavoitteille. Vihreä siirtymä ja sen vaatimien mineraalien hankkiminen ei saa lisätä luontokatoa, pilata vesistöjä tai heikentää ilmanlaatua. Toimenpiteissä ei ole riittävästi huomioitu luonnon monimuotoisuuden säilyttämistä. Strategian tulee ohjata kaivostoiminta suojelun alueiden ulkopuolelle. Suojellut kohteet ovat jo nyt luontoarvoiltaan merkityksellisiä ja monesti myös suojeluperusteiltaan ainutlaatuisia, eikä niitä saa heikentää. Kompensaatiolla ei voi korvata suojelun alueita, koska paikallista erityislaatuista luontoa voi suojella vain siellä, missä se on.

Strategia asettaa tavoitteeksi kaivos- ja metallinjalostustoiminnan ympäristövaikutusten minimoinnin. Tämä sisältää esimerkiksi vedenkulutuksen vähentämisen, kaivannaisjätteen hallinnan sekä uusiutuvien energialähteiden käytön. Ympäristönsuojelulain ja kaivannaisjätedirektiivin mukaisia sääntöjä pyritään vahvistamaan, jotta kaivostoiminnan pitkäaikaisia ympäristövaikutuksia voidaan ehkäistä ja hallita tehokkaammin. Toimenpiteet näiden tavoitteiden saavuttamiseksi eivät voi miltään osin perustua vapaaehtoisuuteen, vaan niitä on ohjattava lupamenettelyllä ja riittävällä viranomaisvalvonnalla. Strategialla on ohjattava Suomen päätöksentekoa ja lainsäädäntöä kohti ympäristöä kuormittamattomia ja vesistöille haitattomia kaivoksia ja akkutehtaita. Lainsäädännön tulee ohjata lupien myöntämistä niin, että Suomeen kaivoksia voivat perustaa vain yhtiöt, jotka voivat taata ympäristön kannalta kestävät kaivokset riittävillä vakuuksilla. Vakuuksien on oltavat riittävät kattamaan vuotamattomat ja suotamattomat jätealtaat sekä jätevesien kaivostoiminnan aikaisen ja sulkemisen jälkeisen puhdistamisen luonnonvesien tasolle. Kaivosluvitusta ei pidä päästää tilanteeseen, jossa sama taho valvoo ja antaa luvat kaivostoimintaan. Kaivosten valvontaa

on lisättävä, tehtävä avoimemmaksi ja kansalaisten kritiikki otettava näkyvämmiin huomioon lupakäsittelyissä. Yksittäisten hankkeiden ympäristövaikutusten arviointi ei ole riittävä. Samalla alueella olevien ja sinne suunniteltujen hankkeiden yhteisvaikutukset on arvioitava lupaprosessin osana. Kaivosjätteiden määrä ei nollaudu, vaikka sitä arvioidaan ja ilmoitetaan vuosittaisina päästöinä. Sen sijaan kaivosten päästöt kertyvät ympäristöön ja vesistöihin. Esimerkkinä tästä rajajokemme, Natura 2000 -suojeltu Muonion- ja Tornionjoki, johon tällä hetkellä lasketaan tai suunnitellaan laskettavan jätevesiä Suomen ja Ruotsin kaivoksista.

Mineraalistrategian missiona on tukea alueellisesti tasapainoista kehitystä. Tällä viitataan mm. työllisyyden tukemiseen haja-asutusalueilla. Mineraaliklusteri ei toki ole ainoa työllistäjä syrjäseuduilla, ja strategian toimenpiteissä on huomioitava kaivosteollisuuden heikentävä vaikutus muihin elinkeinoin, kuten poronhoitoon ja luontomatkailuun.

Toimenpiteenä esitetään, että "saamelaisten kotiseutualueelle suunniteltavassa toiminnassa suoritetaan vaikutustenarviointi nykyisen ja valmisteilla olevan lainsäädännön puitteissa sekä varmistetaan Suomea sitovien kansainvälisten veloitteiden toteutuminen kaivoslain mukaisissa hankkeissa. Arvioidaan tarve kansallisille lainsäädännön muutoksille kansainvälisen oikeuden viimeaikaisen tulkintakäytännön valossa". YK:n lapsen oikeuksien komitean (CRC) ja YK:n taloudellisten, sosiaalisten ja kulttuuristen oikeuksien komitean (CESCR) päätöksessä korostetaan Suomen velvollisuutta kunnioittaa saamelaisten oikeuksia saamelaisten kotiseutualueella, erityisesti kaivostoiminnan ja muiden maankäyttöhankeiden yhteydessä. Tämän päätöksen mukaisesti kaivoshankkeiden ja muiden mineraalisektorin toimintojen suunnitteluun tulisi sisältyä vaikutusten arviointi, joka ottaa huomioon saamelaisten kulttuuriin, kieleen ja elinkeinoin (kuten poronhoitoon) kohdistuvat vaikutukset. Kaikkien mineraalisektorin hankkeiden on edellytettävä Saamelaiskäräjien, paliskuntien ja muiden saamelaisten tahojen kuulemista ja suostumusta, erityisesti kun hankkeet vaikuttavat heidän perinteisiin elinkeinoihinsa. Kaivoslakia on muutettava vastaamaan päätöksen vaatimuksia saamelaisten aseman turvaamiseksi alkuperäiskansana. Lainsäädäntöön tulee sisällyttää erityisiä ehtoja, jotka rajoittavat kaivostoimintaa saamelaisten kotiseutualueella. Strategiassa nostetaan esille kiertotalouden potentiaali, kuten mineraalien uudelleenkäyttö vanhoilta kaivannaisjätealueilta. Se vähentäisi painetta avata uusia kaivoksia herkille alueille, mukaan lukien saamelaisten kotiseutualueet ja suojelualueet.

Toimenpiteissä esitetään vuorovaikutusfoorumia. Vuorovaikutusfoorumin sijaan merkityksellisempää on lisätä viranomaisten valvontaresursseja ja luoda riittävät aineistot, ohjeet ja ympäristönormit luvituksissa noudatettaviksi. Vastuullisuuden edelläkävijänä näiden mainittujen toimien lisäksi Suomeen voidaan perustaa kansalaisten vuorovaikutusfoorumi, jonka näkemyksiä kuullaan kaivoshankkeiden eri vaiheissa. Vuorovaikutusfoorumissa kansalaisten apuna tulee olla lakien, kaivosrakenteiden, päästöjen ja luonnonsuojelun asiantuntijoita.

Strategiassa esitettiin rahastoa kaivosinvestointien tukemiseksi. Rahaston sijaan esitämme, että vastuullisuutta ja läpinäkyvyyttä lisäämään mineraalistrategian toimenpiteisiin kirjataan kansalaisjärjestöjen toiminnan rahoittaminen. Tälläkin hetkellä luonto- ja ympäristöjärjestöt osallistuvat hankkeisiin ja valvovat luonnon etua.

Yleiset näkemykset

- Strategian missio ja visio ovat osin kannatettavia. Nykyiset toimet eivät riittävästi huomioi luonnon monimuotoisuuden säilyttämistä tai ympäristönsuojelua.
- Suomen kaivosteollisuus ei tällä hetkellä täytä kestävän ja vastuullisen toiminnan vaatimuksia.
- Strategiassa tulisi vahvemmin ohjata kaivostoiminta kestävän kehityksen periaatteiden mukaiseksi, vähentää sen haittoja muille elinkeinoille ja parantaa viranomaisvalvontaa.

Ympäristönsuojelu

- Kaivostoiminnan vaikutukset ovat pitkäaikaisia, ja ympäristövahingot voivat jäädä yhteiskunnan vastuulle.
- Strategian tulee ohjata kaivostoiminta pois suojelualueilta ja huomioida, että kompensatio ei voi korvata suojeltuja alueita.
- Ympäristönsuojelulain ja kaivannaisjätedirektiivin mukaiset säännöt on vahvistettava, ja lupamenettelyjä tulee ohjata tiukalla valvonnalla ja lainsäädännöllä.
- Lupien nopeuttamiseen on suhtauduttava pidättyvästi. Nopeuttaminen ei saa tapahtua ympäristön kustannuksella.

Saamelaisten oikeudet

- Kaivoslakia on muutettava turvaamaan saamelaisten asema alkuperäiskansana. Tämä sisältää vaikutusten arvioinnit, kulttuurin ja elinkeinojen suojelun sekä vapaaseen ja tietoon perustuvan ennakkosuostumuksen.
- Kaivostoimintaa saamelaisten kotiseutualueella on rajoitettava. Kiertotalouden ratkaisut, kuten mineraalien uudelleenkäyttö, voivat vähentää painetta uusien kaivosten avaamiseen herkille alueille.

Taloudelliset toimet

- Kaivosmineraaliveron prosenttiosuutta on korotettava kansainväliselle tasolle (5–8 %). Rahaston perustaminen kaivosveron tuottojen sijoittamiseen ei ole suositeltavaa, koska korvamerkitseminen on hallinnollisesti raskasta ja epätarkoituksenmukaista.
- Kiertotalous ja sivuvirtojen hyödyntäminen ovat keskeisiä, ja sivukivien käyttöä on edistettävä, vaikka se ei olisi taloudellisesti kannattavaa.

Vuorovaikutus ja valvonta

- Strategian vuorovaikutusfoorumi on hyvä ajatus, mutta olennaisempaa olisi lisätä viranomaisten valvontaresursseja, kehittää aineistoja ja ohjeita sekä varmistaa ympäristönormien noudattaminen.
- Kansalaisten vuorovaikutusfoorumissa tulee hyödyntää asiantuntijoita, ja kansalaisjärjestöjen toiminnan rahoitus tulisi lisätä strategian toimenpiteisiin.

Luonnonsuojelun ja kiertotalouden yhteensovittaminen

- Vihreä siirtymä ei saa lisätä ympäristökuormitusta eikä heikentää luonnon monimuotoisuutta. Näitä ehtoja on painotettava kaikissa strategian toimenpiteissä.

- Akkutehtaiden ja kaivosten ympäristövaikutuksia on hallittava tarkasti, ja riittävät vakuudet tulee asettaa ympäristöluvan edellytykseksi.

Työllisyys ja paikallistalous

- Kaivostoiminta ei saa heikentää muita elinkeinoja, kuten poronhoitoa ja matkailua.

Hänninen Sari
Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry